

Socijalističko izdavaštvo

|| N. Raos*

Institut za medicinska istraživanja i medicinu rada
Ksaverska cesta 2, p.p. 291
10 001 Zagreb

Sjećate li se filmskih i inih priča kako je čovjek upao u dugove, u teške materijalne prilike, a onda počeo pisati knjigu da bi se iz njih izvukao? U Americi je čak bilo osuđenih zločinaca koji su u zatvoru (kada im više nitko nije ništa mogao) priznali sve i više od svega što im je tužitelj stavljao na teret kako bi mogli napisati knjigu te na njoj lijepo zaraditi e da bi zaslužili mirovinu kad iziđu iz zatvora. Znete li da su nekada stručna društva izdavala časopise zato da bi od pretplate mogla financirati svoje druge djelatnosti? Danas je baš obrnuto: mnogim bi društvima bilo najbolje da ne rade ništa, ponajmanje da izdaju časopise. Čak i u Americi. Američki časopis u koji sam poslao članak izdao je svoj prvi broj (dvo-broj!) za 2016. tek u veljači 2017. godine, unatoč tome što se tiska u grafički najjeftinijem obliku (jednobočno, klamano), što se oslanja na rad volontera i što ga izdaje najveće društvo kemičara na svijetu – *American Chemical Society*. Izdavaštvu više nigdje ne cvjetaju ruže. Ili je možda riječ o nečemu drugom.

Na pisanje ovoga komentara potaknuo me članak akademika Vlatka Silobrčića u kojem ne samo što opisuje nego i zagovara časopise sa slobodnim pristupom znanstvenim informacijama.¹ Obrazlažući da takav pristup nije “besplatan”, jer sve na kraju krajeva netko mora platiti, akademik Silobrčić na str. 53 kaže: “Ima i on [časopis] svojih troškova. Pitanje je samo kako i tko će ih platiti i, možda najvažnije, jesu li ti troškovi zato da namaknu dobit izdavačima ili samo da pokriju stvarne troškove objavljivanja.”

Ostao sam paf. Takva linija razmišljanja jako mi je poznata, ta učio sam u školi i na fakultetu, a poslije sam (čak!) u vojsci predavao “teoriju i praksu samoupravnog socijalizma”. Dobro sam upoznat s Marxovom teorijom viška vrijednosti, njegovim tezama o eksploatorima i eksploitiranima, o neminovnom sukobu društvenih klasa, a naročito s teorijom fiksnih (“stvarnih”) potreba i fiksne (“društveno prihvaćene”) cijene rada, na što očito aludira gospodin Silobrčić kada spominje “stvarne troškove objavljivanja”. Mene je na zemlju spustila jedna Kunderina rečenica, koju navodim po sjećanju: “Životinje imaju fiksne potrebe, ljudi ne.” Nitko ne može određivati drugome što mu (nužno) treba, a što ne treba. Nekome je auto nužda i radost življenja, meni pak suvišna briga i nepotreban trošak (stoga nikad nisam naučio voziti). Kad sam bio student smatrao sam luksuzom piti pivo izvan kuće, no nisam žalio novac kada je trebalo kupiti kakvu knjigu, mnogo skuplju od krigle piva, razumije se. Tko može definirati što čovjeku treba za (sretan) život? Nitko. Svatko zna za sebe što mu je više, a što manje potrebno. To je područje ljudske slobode.

Isto je tako i s cijenom rada, troškovima izdavanja. Ako urednik može raditi *pro bono*, zašto tako ne bi radio i njegov tajnik? Zašto tiskara ne bi besplatno tiskala časopis, tim više što je riječ o privatnom poduzeću koje hoćeš-nećeš iz svoje proizvodnje izvlači dobit? Meni je sve to odavno jasno. Akademiku Silobrčiću to nije bilo jasno 2007., a vjerujem da mu nije jasno ni danas.

Jer što se događa s tim famoznim časopisima sa slobodnim pristupom? Kao prvo, nitko ne radi besplatno, pa tako ni oni koji ih izdaju. Rezultat toga je da se u takvim časopisima objavljuje sve i sva, baš kao da su znanstveni članci plaćeni oglasi (što zapravo i jesu). Argument da takvi, čitatelju besplatni članci pomažu razvoju znanosti u siromašnim zemljama također je šupalj. Ako znanstvenici u siromašnim zemljama nemaju novac za pretplatu, još ga manje imaju za plaćanje objavljivanja svojih članaka u časopisima sa slobodnim pristupom. Na kraju, kako takvi časopisi objavljuju članke sumnjive kvalitete, znanstvenik će iz siromašne zemlje – jer su mu jedino takvi časopisi dostupni – imati malo koristi od “besplatnih informacija”. Poklonjenom konju ne gledaju se zubi: ne možeš očekivati istu kvalitetu ako nešto dobiješ besplatno i pošteno platiš!

I na kraju pitanje plagijata i s njima povezanih autorskih prava. Ako se netko može služiti tuđim intelektualnim radom a da ništa ne plati, znači da se i tu radi o “otmici čovjeka” (*plagium*) da bi se moglo – u izvornom kontekstu riječi *plagium* – prisvajati njegov rad, pretvarati ga u roba. Autoru preostaju još samo moralna prava, što nije neki dobitak. Takva je prava imao i gladijator u rimskom cirku.

Što na kraju zaključiti? Socijalizam je u teoriji i praksi kontradiktoran društveni sustav. Tamo gdje hoće stvoriti društvenu pravdu, stvara nepravdu, gdje hoće napraviti blagostanje stvara bijedu, gdje hoće stvoriti slobodu stvara ropstvo. Ima ljudi koji u tom društvenom sustavu još uvijek žive. Nažalost.

Literatura

1. V. Silobrčić, Slobodan pristup ocijenjenim znanstvenim informacijama. Moguća budućnost informiranja znanstvenika, *Vjes. Bibl. Hrv.* 50 (2007) 51–61.

* Dr. sc. Nenad Raos
e-pošta: raos@imi.hr